

УДК [378.011.3-051:811]:004

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ОСНОВІ КОМПЕНЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

Бедевельська Маріана Василівна
м.Мукачево

У статті обґрунтовано основні компоненти педагогічної технології формування педагогічної майстерності майбутніх вчителів іноземних мов. Особливість авторської технології у її концептуальній базі, до якої входять положення компетентнісного підходу до освіти, ідеї діалогу культур.

Ключові слова: педагогічна технологія, педагогічна майстерність, компетентнісний підхід, підготовка майбутніх вчителів іноземної мови.

Метою сучасної державної політики визначено створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя. Такий соціальний вибір пов'язаний з геополітичною конкуренцією між країнами, зокрема в царині інтелектуальних ресурсів, адже у високотехнологічному інформаційному суспільстві якість освіти є головним аргументом у забезпеченні такого рівня життєвої й професійної компетентності людини, розвитку людського потенціалу, який би задовольняв потреби особистості, суспільства й держави. Формування педагогічної майстерності майбутніх вчителів іноземної мови уможливить підвищення якості освіти, починаючи із шкільного рівня.

Феномен педагогічної майстерності вивчали багато науковців. Так, В.Андрущенко, В. Бех, В. Журавський, М. Згуровський, Б. Клименко, В. Шинкарук та інші досліджували систему професійної підготовки вчителя та формування його педагогічної майстерності. Л. Анциферова, Л. Бабич, Г. Балл, Є. Барбіна, І. Зязюн, В. Сухомлинський та інші висвітлювали місце і роль педагогічної майстерності в системі професійних характеристик вчителя. Основи створення та використання педагогічних технологій розроблені І. Лернер, В. Гузевим, М. Чошановим, С. Сисоєвою, О. Пехотою.

Метою статті є обґрунтування педагогічної технології формування педагогічної майстерності вчителя іноземної мови на основі компетентнісного підходу.

Обґрунтуємо компоненти педагогічної технології, системотвірним із яких є мета. Академік І. А. Зязюн [6, с.131], у своєму визначенні цілей освіти в Україні, зазначає, що освіта є соціокультурним інститутом нації, школа відіграє визначну роль у глобальних соціокультурних і історичних процесах багатонаціональної держави. Мета освіти – виховання людини як суб'єкта культурно-історичного процесу, який відображає в собі історичний розум, культуру людства і відчуває свою відповідальність перед своїм майбутнім. Тобто підготовка вчителя іноземних мов має бути спрямована на активний пошук інноваційних форм і методів формування його професіоналізму, які могли б стимулювати його компетентність та педагогічну майстерність.

Сучасна концепція іншомовної освіти будується на інтегрованому навчанні мови та культури країн, мова яких вивчається, та на використанні при цьому національного компонента, який базується на знаннях про рідну країну, історію свого народу, його традицій, звичаїв тощо, тобто на діалозі рідної та іноземної культури. Головна мета такої освіти – навчання мови через культуру, а культури через мову, і тому іноземна мова відіграє важливу роль в інтегративному зв'язку з культурологією [6, с.152].

З точки зору компетентнісного підходу, яку розкриває М. Курдюмов, компетентність – це еталонна мета розвитку, досягнення якої забезпечує успішність професійної діяльності дорослої людини в умовах, що постійно змінюються [6, с.317].

Отже, мета педагогічної технології формування педагогічної майстерності майбутніх вчителів іноземних мов – підвищення якості університетської та шкільної освіти засобами формування компетентних фахівців: здатних будувати навчання школярів на діалозі національної та іноземної культур; реалізувати виховання

учнів як суб'єктів культурно-історичного процесу, що відображають в собі історичний розум, культуру людства і відчувають свою відповідальність перед своїм майбутнім, залежним від їх сучасних дій; створювати умови для розвитку особистості і творчої самореалізації школярів, формувати покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя.

Наступний компонент педагогічної технології формування педагогічної майстерності майбутніх вчителів іноземної мови – концептуальна база. До її складу входять положення компетентнісного підходу, ідеї діалогу культур (В. С. Біблер, С.Ю.Курганов), технології формування творчої особистості (С. Г. Альшутлер, В. Шубинський), технології колективно-групового навчання, ситуативного моделювання, гуманістична філософія.

Заслужують на увагу концептуальні ідеї формування у студентів умінь, що є базовими для підготовки педагога – майстра, який досконало володіє мистецтвом красномовства у навчально-виховному процесі. Цей напрямок був детально розроблений А.Капською, котра акцентувала увагу на важливості риторичних умінь і навичок учителя в навчально-методичному посібнику «Педагогіка живого слова» (1997 р.).

Концептуальні підходи до формування педагогічної майстерності було обґрунтовано теоретиком і методологом С. Сисоєвою, яка обстоює думку про необхідність формування потреби аналізувати свій педагогічний досвід і впроваджувати педагогічний досвід інших з урахуванням своєї творчої індивідуальності [7].

Отже, концептуальною основою педагогічної технології формування педагогічної майстерності майбутніх вчителів іноземних мов є ідеї культурно-гуманістичної спрямованості освіти, положення про дослідницьку і творчу діяльність вчителя, його індивідуальний стиль роботи, акцент на важливості риторичних, акторських і режисерських умінь педагога, положення компетентнісного підходу, ідеї діалогу культур, технології формування творчої особистості, технології колективно-групового навчання, ситуативного моделювання.

Наступний компонент педагогічної технології, який ми обґрунтуємо - опис особливостей змісту освіти та виховання. Зміст формування педагогічної майстерності майбутніх учителів іноземних мов базується на розробленій нами структурі педагогічної майстерності на основі компетентнісного підходу. Базовим компонентом майстерності є загальна навчально-інформаційна компетентність; особливо важливою саме для викладачів мови є комунікативна компетентність; ядром педагогічної майстерності викладача іноземної мови є соціокультурна, методична та дидактична компетентність; зворотний зв'язок у системі компетентностей забезпечує рефлексивна компетентність.

До складу навчально-інформаційної компетентності входять такі уміння: швидко актуалізувати й відтворювати потрібну інформацію; самостійно шукати нову інформацію з різних джерел; вміння користуватися інформаційно-комунікативними технологіями; користуватися каталогами, складати бібліографію; користуватися довідковою літературою; працювати з графіками, схемами, таблицями, картинками; знати й застосовувати прийоми швидкого читання; використовувати прийоми розуміння тексту; загально-мовленнєві вміння. Ці уміння формуються на змісті практично усіх дисциплін, що вивчають майбутні вчителі іноземної мови. Базовими для нашого дослідження є «Педагогіка» та іноземні мови.

Найбільш важливою для педагогічної майстерності вчителя іноземної мови вчені вважають комунікативну компетенцію, під якою розуміють здатність спілкуватися усно і письмово з носієм мови в реальній життєвій ситуації. У розробленому курсі «Основи педагогічної майстерності вчителя англійської мови» ми розглядаємо поняття комунікативна поведінка, комунікація, комунікативні якості, здібності, вміння.

В основі дидактичної компетентності вчителя іноземних мов

синтез знань (психолого-педагогічних, соціальних, загальноосвітніх); умінь (професійно-педагогічних, спеціальних, самоосвітніх) творчої педагогічної діяльності, що функціонує у вигляді способів діяльності, необхідних вчителю для проектування власної технології навчання школярів, конструювання логіки навчального і виховного процесу, розв'язання труднощів і проблем.

Для реалізації навчально-виховного процесу потрібно формувати специфічні педагогічні вміння майбутніх вчителів іноземної мови: діагностичні, проєктувальні, конструктивні, організаторські. Саме в цих напрямках ми розвиваємо дидактичну компетентність студентів засобами змісту розробленого курсу «Основи педагогічної майстерності вчителя англійської мови». Проєктувальні уміння дозволять майбутнім вчителям співвідносити план вивчення матеріалу на даному занятті з перспективним планом вивчення матеріалу, здійснювати психолого-педагогічний аналіз теми заняття, чітко планувати матеріал; знати, для чого і в який момент необхідно звертатися до даного матеріалу.

Специфіка іноземної мови як навчальної дисципліни визначається тим, що вона становить і мету, і засіб навчання. Це ставить особливі вимоги до вчителя, насамперед, володіння дидактичним мовленням [3]. Мовлення вчителя іноземної мови використовується для організації навчання та виховання на занятті, тому воно повинно бути виразним нормативним зразком для наслідування, адаптивним відповідно до можливостей мовленнєвого досвіду учнів, переконливим, економним, воно не повинно займати більше 10% часу заняття; решта часу відводиться мовленню учнів. Окрема тема розробленого курсу «Основи педагогічної майстерності вчителя англійської мови» розкриває зміст володіння дидактичним моделюванням змісту навчання своєї дисципліни.

Одним із найважливіших елементів педагогічної майстерності вчителя іноземної мови є його методична компетентність. Ця професійна якість в основному формується на змісті дисципліни «Методика викладання англійської мови». Вихідними положеннями системи методичної освіти майбутніх вчителів іноземних мов, на думку О.Б.Бігич [1, с.11-13] є такі: 1) спрямованість системи методичної освіти на передачу студентам методичної культури, яку складають знання про навчально-виховний процес з іноземної мови в школі; уміння реалізовувати професійні (проєктувальну, адаптаційну, організаційну, мотиваційну, комунікативну, дослідницьку й контролюючу) функції вчителя іноземних мов; а також бажання бути вчителем іноземної мови в школі; 2) технізація сучасної іншомовної освіти передбачає сьгодні використання в навчальному процесі комп'ютерних засобів навчання; 3) спрямованість системи методичної освіти на підготовку вчителя-дослідника; 4) забезпечення системою методичної освіти можливості індивідуальної самореалізації кожного студента, усвідомлення значущості навчального предмета «Іноземна мова» та диференційоване оцінювання рівня сформованості у студента методичних навичок і умінь застосовувати набуті знання в практичній діяльності.

Базуючись на дослідженнях О.Б.Бігич [1, с.14-16], до курсу «Основи педагогічної майстерності вчителя англійської мови», ми включили теми «Ведення класної роботи з англійської мови», «Ведення позакласної роботи з англійської мови», «Науково-дослідна робота вчителя англійської мови».

До соціокультурної компетентності вчителя іноземної мови належать такі знання та уміння: полілогічні уміння діалогу культур, фонові знання, країнознавчі знання, знання правил вербальної та невербальної поведінки. Програма з англійської мови для університетів складена таким чином, що під час перших трьох років навчання на заняттях з практики англійської мови у студентів повинні сформуватися основи соціокультурної компетентності, які визначені В.В.Сафоновом [2]: 1) загальнокультурна компетентність – знання про міста, організації, предмети, факти, дії в різних сферах життя; географічні, демографічні, політичні дані; категорії буття (конкретні, абстрактні, живі, неживі) та їх взаємовідносини (часові, асоціативні, аналітичні, логічні, причинно-наслідкові тощо); 2) культурознавча компетентність – сукупність культурно-маркованих мовних одиниць: американізм, топоніми, антропоніми, зооніми, назви політичних реалій, суспільних громадських організацій, торговельних марок, крамниць, транспорту, одягу, тощо; 3) лінгво-

культурознавча компетентність – вміння використовувати країнознавчі та фонові знання про країни, мова яких вивчається; факти, норми та цінності національної культури; специфіку вербальної та невербальної поведінки; 4) соціальна компетентність – здатність вступати у комунікативні відносини з людьми, орієнтуватися в ситуації та керувати нею.

Ефективним засобом формування соціокультурної компетентності є створення майбутнім вчителем іноземних мов соціокультурного портфоліо-папки, де зібрана інформація соціокультурної спрямованості: вірші, пісні, тестові завдання, добірка текстів для читання та аудіювання. Окремою темою нашого курсу «Основи педагогічної майстерності вчителя англійської мови» є «Створення та використання соціокультурного портфоліо».

Однією із складових педагогічної майстерності вчителя іноземної мови є професійна рефлексія – аналіз власної діяльності у напрямі усвідомлення педагогічних дій, що дозволяє виокремити складові успіху або виявити причини невдачі своєї діяльності. На думку М.Уоллеса, рефлексивний компонент у роботі вчителя об'єктивно виникає з принципової неможливості створити універсальний довідник з готовими порадами та рекомендаціями на всі випадки життя. Освітній процес настільки динамічний, мінливий, що не можна раз і назавжди освоїти всі секрети педагогічної праці. З цієї причини викладацька діяльність за своєю природою є творчою, а вчитель – рефлексуючим професіоналом, який безперервно аналізує свою роботу.

Рефлексивний елемент змісту подано темою «Самоаналіз роботи вчителя англійської мови» у розробленому курсі «Основи педагогічної майстерності вчителя англійської мови».

Обґрунтуємо процесуальну частину педагогічної технології формування педагогічної майстерності майбутніх вчителів іноземних мов: форми, методи, прийоми і засоби діяльності. Нетрадиційні форми проведення занять при вивченні курсу «Основи педагогічної майстерності» є засобом її формування, а також і змістом вивчення. Саме у ході освоєння навчальної дисципліни з формування педагогічної майстерності студенти мають змогу оцінити ефективність різних форм проведення занять і використати ці знання у професійній діяльності.

У наших попередніх публікаціях визначена доцільність використання інтерактивних форм занять, оскільки саме така форма сприяє формуванню комунікативної компетентності: обговорення проблем у загальному колі, взаємонавчання, аналіз ситуацій, розв'язання проблем, спектакль. Для формування дослідницької позиції майбутніх вчителів іноземних мов доцільно застосовувати заняття пошукового типу (за В. Шубинським), які сприяють творчому розвитку студентів.

Для формування педагогічної майстерності майбутніх фахівців дієвим є переймання досвіду вчителів-майстрів у формі екскурсії чи відеозаняття. Ці ж форми ефективні для підвищення рівня соціокультурної компетентності, якщо йдеться про відвідування заходів, які проводяться носіями мови, чи перегляд автентичних відео з країн, культура яких вивчається. У наш час, коли все ширше і ширше розвиваються зв'язки між різними країнами і народами, знайомство з українською національною культурою стає необхідним елементом процесу навчання іноземної мови [4, с.109]. Учень повинен вміти провести екскурсію по місту, розповісти іноземним гостям про самобутність української культури.

Формою проведення занять, яка реалізує компетентнісний підхід до освіти, є заняття-проект. Проект спрямований на те, що б розвинути активне самостійне мислення майбутніх вчителів іноземних мов і навчити не просто запам'ятовувати і відтворювати знання, а вміти застосовувати їх на практиці [8, с.42].

Для обґрунтування методів, що ми використовуємо при формуванні педагогічної майстерності майбутніх вчителів іноземних мов, будемо спиратись на класифікацію методів навчання, запропоновану Ю. К. Бабанським.

Виокремлюють групи методів за різними ознаками класифікації. До словесних методів відносять розповідь, бесіду, лекцію. Ці методи використовуються у нашій авторській педагогічній технології із врахуванням концептуальних положень творчого підходу до навчання та застосування інтерактивних методів. На лекціях піднімаються проблемні питання, проводяться евристичні бесіди,

усі учасники навчального процесу залучаються до полілогу.

До наочних методів відносять ілюстрацію і демонстрацію. Ці методи широко використовуються при формуванні педагогічної майстерності, оскільки дають можливість розглядати педагогічні ситуації-задачі та аналізувати варіанти їх розв'язання.

До практичних методів відносять досліди, вправи, навчальну працю. З точки зору компетентнісного підходу ці методи відіграють провідну роль у нашій педагогічній технології, оскільки лише у діяльності можна сформувати уміння її здійснювати.

П.Підкасистий, В.Паламарчук [5] класифікують методи за ступенем керівництва навчальною роботою і виокремлюють навчальну роботу під керівництвом викладача і самостійну роботу студента. Ці методи ми використовуємо узгоджено із загальною тенденцією збільшення обсягу самостійної роботи за вимогами запровадження кредитно-модульної системи. Також враховуємо появу нових середовищ для самостійної роботи – віртуальне навчальне середовище системи дистанційного навчання, інформаційно-освітнє середовище наукової бібліотеки, освітні ресурси Інтернет.

Методи стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

- створення ситуації інтересу при викладанні матеріалу (використання ігор, гумористичних уривків, перегляд навчальних відеофрагментів),
- навчальні дискусії можуть викликати інтерес до предмета. Викладач попередньо готує тему, питання, що обговорюватимуться. Студенти читають різноманітну літературу з проблеми. Важливу роль відіграють правила проведення дискусії, ініціатива викладача та ведучого;
- аналіз життєвих ситуацій викликає інтерес студентів як метод застосування теоретичних знань на практиці;
- методи стимулювання обов'язку й відповідальності. Навчання ґрунтується лише на вмотивованості та інтересі, без щоденного оцінювання. Новатором у такому підході є Ш. Амонашвілі. Головне - привчити студентів жити не тільки за стимулом «хочеться», а й за стимулом «треба», «необхідно».

Методи контролю, самоконтролю, взаємоконтролю, корекції, самокорекції та взаємокорекції. Компетенції, що входять до складу педагогічної майстерності, є інтегрованим результатом навчальної діяльності студентів. Об'єктом оцінювання навчальних досягнень студентів є знання, уміння та навички, досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення до навколишньої дійсності. Ми використовуємо популярний зараз метод тестування, однак вважаємо, що він придатний лише для перевірки засвоєння фактів. Для визначення рівня сформованості компетенцій використовуємо процесуальне оцінювання, тобто перевірку умінь у діяльності, в якій їх потрібно застосовувати.

Серед засобів навчання, які використовуються у педагогічній технології формування педагогічної майстерності вважаємо за потрібне акцентувати увагу на технічних засобах, які дозволяють студентам переймати унікальний досвід педагогів-майстрів. Це відеотехніка для відтворення фрагментів уроків чи інших занять, проведених на високому рівні; цифрова техніка для відтворення мультимедіа у нових форматах.

Великий навчальний потенціал мають українські та іноземні освітні Інтернет-ресурси. Наприклад, на міжнародному порталі дистанційного навчання <https://www.coursera.org/> можна переглянути лекції професорів із найвідоміших університетів світу.

Схематично зобразимо основні елементи педагогічної технології формування педагогічної майстерності майбутніх вчителів іноземної мови на рис. 1.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ефективність запропонованої педагогічної технології залежить від педагогічних умов, обґрунтування яких і буде напрямом наших подальших досліджень.

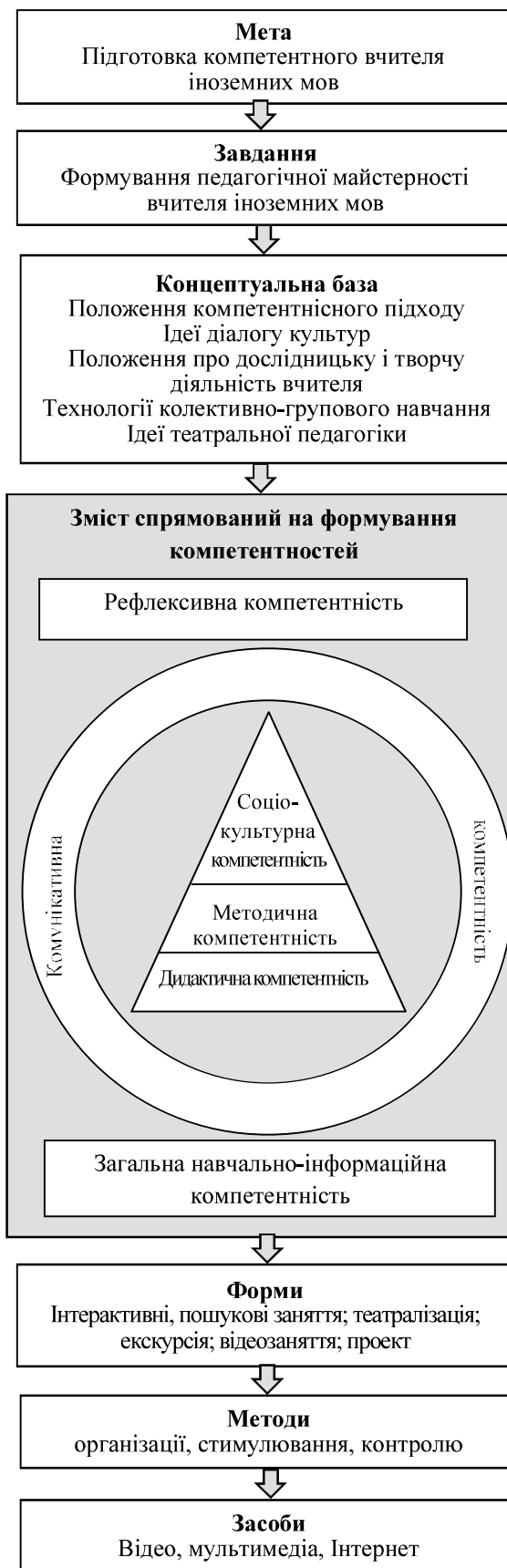

Рис. 1. Схеми педагогічної технології формування педагогічної майстерності майбутніх вчителів іноземних мов

Література та джерела

1. Бігич О. Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземних мов в початковій школі. – К.: Ленвіт, 2006. – 199 с.
2. Калінін В. О. Особливості формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійно-педагогічної підготовки [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/814/1/39.pdf>
3. Корнейко І. В., Петрова О. Б. Дидактична компетентність викладача ВМНЗ та її роль у професійно-дидактичній адаптації першокурсників. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/2517/1/ДИДАКТИЧНА%20КОМПЕТЕНТНІСТЬ%20ВИКЛАДАЧА%20ВМНЗ%20ТА%20ЇЇ%20РОЛЬ%20У%20ПРОФЕСІЙНО-ДИДАКТИЧНІЙ%20АДАПТАЦІЇ%20ПЕРШОКУРСНИКІВ.pdf>
4. Куценко Т. Особливості нетрадиційних форм уроку англійської мови / Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 46, 2013. – С. 106-110
5. Мартиненко С., Хоружа Л. Методи навчання та їх класифікація [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/school/theory/780/>
6. Професійна педагогічна освіта: компетентісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 412 с.
7. Сисоєва С. О. Творча педагогічна діяльність вчителя: ознаки і методи / С. О. Сисоєва // Обдарована дитина. – 2005. – № 4. – С. 6–14.
8. Теслина О. В. Проектные формы работы на уроках английского языка / О. В. Теслина // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 3. – С. 41–46.

В статье обоснованы основные компоненты педагогической технологии формирования педагогического мастерства будущих учителей иностранного языка. Особенности авторской технологии в её концептуальной базе, к которой принадлежат положения компетентностного подхода к образованию, идеи диалога культур.

Ключевые слова: педагогическая технология, педагогическое мастерство, компетентностный подход, подготовка будущих учителей иностранного языка.

In the article the major components of pedagogical technology formation of foreign language pedagogical mastership has been considered. Features of authoring technology have been analysed. It includes competence approach positions and ideas of cultures dialogue. Among the learning tools used in educational technologies of formation of pedagogical skill we consider it necessary to focus on the technical means that allow students to learn the unique experience of teachers-artists. This is a video to play snippets of lessons or other activities conducted at a high level; digital technology for playing multimedia in new formats.

Key words: pedagogical technology, pedagogical mastership, competence approach, training of future foreign language teachers.